

УДК 378:37.091.12:656-051

Пригодій Алла

ORCID 0000-0002-1166-6153

Кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри професійної освіти та безпеки життєдіяльності
Національного університету
«Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка
(м. Чернігів, Україна) E-mail: prigodii.alla@gmail.com

Аноп Тетяна

ORCID 0000-0001-5009-3661

Студентка магістратури технологічного факультету
Національного університету
«Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка
(м. Чернігів, Україна) E-mail: tanyusha.anop@ukr.net

ПРОФЕСІЙНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ Й ОЦІНКА ЇЇ СФОРМОВАНОСТІ У МАЙБУТНІХ СПЕЦІАЛІСТІВ У ГАЛУЗІ ТРАНСПОРТУ

У статті розглянуто аспекти підготовки майбутніх спеціалістів у галузі транспорту з позиції компетентнісного підходу. Показником якості професійної освіти сьогодення є сформованість професійної компетентності у майбутніх спеціалістів. Проаналізовано й узагальнено підходи до дефініції «професійна компетентність» та визначена оцінка її сформованості у майбутніх спеціалістів у галузі транспорту.

Мета статті: з'ясувати сутність поняття «професійна компетентність», виділити компоненти професійної компетентності майбутнього спеціаліста у галузі транспорту та критерії й показники її сформованості.

Методологія. При підготовці матеріалу відбувався аналіз психолого-педагогічної літератури та обґрунтування на його основі теоретичних положень дослідження; спостереження за формуванням професійної компетентності майбутніх спеціалістів у галузі транспорту та якісна перевірка її сформованості.

Наукова новизна. У дослідженні визначена сутність поняття «професійна компетентність», уточнені компоненти структури професійної компетентності майбутніх спеціалістів у галузі транспорту та виділені критерії й показники її сформованості.

Висновки. Професійна компетентність випускника ЗПТО є основним результатом його професійної підготовки, що визначає його конкурентоспроможність на ринку послуг. Професійна компетентність майбутнього фахівця представляє собою рівень оволодіння особистістю знаннями, уміннями та навичками з відповідного фаху, маючи які вона здатна успішно ставити та реалізовувати завдання, пов'язані з професійною діяльністю.

Структура професійної компетентності майбутнього спеціаліста у галузі транспорту включає: емоційно-вольовий, мотиваційно-ціннісний, когнітивний, комунікативний та креативно-діяльнісний компоненти.

Визначені критерії, показники та рівні сформованості професійної компетентності майбутніх спеціалістів у галузі транспорту є основою діагностування поточного стану та аналізу результативності педагогічних впливів на досліджувану категорію спеціалістів.

Ключові слова: професійна компетентність, компоненти, критерії, показники, рівні сформованості, спеціаліст у галузі транспорту.

Актуальність проблеми. Як стратегічне педагогічне та методичне завдання професійної освіти сучасні дослідження висувають проблему формування та розвитку компетентностей майбутніх фахівців. Під цим поняттям найчастіше дослідниками мається на увазі активність знань, умінь, здібностей, готовність актуалізувати їх на практиці.

Професійна компетентність одна із системоутворюючих якостей сучасного фахівця. В умовах модернізації освітнього процесу інтерес до цієї проблеми помітно підвищився. Завданням професійної освіти стає не тільки формування знань, умінь та навичок в учнів, а й розвиток у них здатності

адаптуватися до змін в техніці, технології та організації праці. Вирішення цієї проблеми пов'язане з модернізацією змісту освіти, оптимізації освітніх технологій.

Для побудови ефективного освітнього процесу формування професійної компетентності майбутніх спеціалістів у галузі транспорту важливим є вимір прогресу його сформованості, з'ясування динаміки змін у рівнях розвиненості компонентів професійної компетентності.

Реалізація цього завдання реалізується через процес вимірювання, основою якого є виділення критеріїв та показників професійної компетентності, а також створення діагностичного інструментарію.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питання щодо формування професійної компетентності досліджували Л. Алексєєва, І. Волощук, Д. Гоменюк, Л. Драгієва, І. Каньковський, Н. Литвинова, А. Маркова, В. Монахова, В. Пономаренко, С. Сисоєва, Е. Шиянова, О. Шпортун та ін. Але багато питань щодо сутності, структури та особливостей професійної компетентності майбутніх спеціалістів у галузі транспорту залишилися недостатньо вивченими.

Метою статті є визначення критеріїв, показників, рівнів сформованості професійної компетентності майбутніх спеціалістів у галузі транспорту.

Методологія. Теоретичні методи дослідження: вивчення й аналіз психолого-педагогічної літератури та обґрунтування на його основі теоретичних положень дослідження. Емпіричні методи дослідження: спостереження за формуванням професійної компетентності майбутніх спеціалістів у галузі транспорту та якісна перевірка її сформованості.

Наукова новизна. У статті висвітлені компоненти сформованості професійної компетентності, визначені критерії, відповідні їм показники та рівні сформованості професійної компетентності майбутніх спеціалістів у галузі транспорту.

Результати дослідження. Компетентнісний підхід в освіті націлений на рефлексивну оцінку учнями своїх можливостей та «неможливостей», усвідомлення меж своєї компетентності, набуття різнобічного досвіду діяльності, одночасне засвоєння ними змістовного компонента освіти та розвитку особистості.

На нашу думку, професійна компетентність учнів представляє собою рівень оволодіння особистістю знаннями, уміннями та навичками з відповідного фаху, маючи які вона здатна успішно ставити та реалізовувати завдання, пов'язані з професійною діяльністю.

Існує багато видів компетентностей з яких складають зміст професійної компетентності і яка визначається характером професії.

Проте, можна сформулювати модель професійної компетентності, виділивши ті компоненти, які є обов'язковими для будь-якої професії. Ця модель виглядає наступним чином [2, 15]:

1. Емоційно-вольовий компонент відображає особистісне ставлення майбутнього фахівця до проблеми, його почуття, емоції, пріоритети. Позитивне ставлення, усвідомлення необхідності професійної діяльності, відношення до особистісного і професійного самовдосконалення. Основні складові компоненти: здатність до адекватної самооцінки, саморегуляція поведінки фахівця.

2. Мотиваційно-ціннісний компонент служить найважливішою характеристикою мотиваційної сторони діяльності. Дане поняття визначається бажанням та готовністю фахівця до самостійного здійснення професійної діяльності.

3. Когнітивний компонент характеризує пізнавальні здатності фахівців: здатність сприйняття навчально-інформаційного матеріалу і наявність певного «багажу» знань. Інтелектуальні якості розвиваються в процесі реалізації творчої активності. Основні складові компоненти: інтерес до науки, відкритість до придбання нових знань, наявність професійних знань, умінь і навичок.

4. Комунікативний компонент характеризує особливості взаємодії фахівця з соціальним оточенням в умовах особистісної свободи. Основні складові: здатність до спілкування та розвитку діалогу.

5. Креативно-діяльнісний компонент орієнтує професіонала на застосування творчого підходу в роботі, тим самим формує здатність свідомо обирати комплекс методів і технологій роботи. Основні складові компоненти: готовність до розвитку та реалізації досвіду в професійній діяльності; творчий підхід у вирішенні професійних завдань; вирішення та передбачення проблемної ситуації, прояв свого повного професіоналізму.

На основі розглянутих компонентів нами були виділені наступні критерії сформованості професійної компетентності майбутніх спеціалістів у галузі транспорту: мотиваційно-ціннісний, інтелектуально-когнітивний, операційно-діяльнісний, особистісний (професійно важливі якості). Вони мають ряд показників, необхідних для характеристики явища, що діагностується.

Перш ніж розкрити виділені нами критерії з'ясуємо походження та значення цього слова.

Критерій (від грец. *criteron* – засіб для визначення) – єдиний показник розвитку системи, діяльності, основа визначення класифікації. Критерій – ознака об'єкта, що досліджується, який допомагає здійснити його оцінку [4, 127]. Критеріями ми вважаємо ознаки, згідно з якими здійснюється оцінка та визначається класифікація чогось. Критерій висловлює найзагальнішу суттєву ознаку, на основі якої здійснюють оцінювання, порівняння реальних педагогічних явищ, при цьому ступінь прояву, якісна спрямованість, визначеність критерію виявляється у конкретних показниках.

Отже, критерії розкриваються через систему показників, зміна яких має виявити рівень прояву сформованості критерію.

Показники фіксують певний стан або рівень розвитку певного критерію [1, 33]. Показник – це вимірювальна характеристика якоїсь однієї сторони «ключової» ознаки досліджуваного об'єкта, що дає кількісну, якісну інформацію про властивість цього об'єкта [3, 20].

Критерії дають об'єктивну інформацію відмінності, за її аналізом ми судимо про рівень сформованості компетентності.

У таблиці 1 представлені виділені критерії та відповідні їм показники сформованості професійної компетентності майбутніх спеціалістів у галузі транспорту.

Таблиця 1

Критерії та показники діагностики сформованості професійної компетентності майбутнього спеціаліста у галузі транспорту

Критерії	Якісні показники
Мотиваційно-ціннісний	Вмотивованість до діяльності; управління в своїй діяльності інтересами колективу; уважне ставлення до клієнтів; налаштованість вирішення проблем споживача; налаштованість на результативну діяльність; настроєність на побудову взаємодії в колективі; налаштування на співпрацю з персоналом та клієнтами; орієнтованість на обов'язкове вирішення запитів споживачів, їх інтересів.
Інтелектуально-когнітивний	Здатність до самоорганізації та саморегуляції інтелектуальної діяльності; здатність до критики та самокритики; знання нормативних вимог; знання законодавства у цій галузі; ініціативність та готовність до професійного зростання; готовність до використання методів технічного моделювання, прогнозування та проектування технологій машинобудування; володіння методами досліджень та випробувань, необхідних для створення нових інтелектуальних та матеріальних цінностей у сфері транспорту; готовність до застосування знань та технологій, заснованих на математичних, природничих та технічних знаннях; готовність до управління технічними видами діяльності та забезпечення їх ефективності.
Операційно-діяльнісний	Готовність використовувати у професійній діяльності знання про пристрій, принципи дії, модифікації автомобілів, вузлів та агрегатів; про фізичну сутність процесів, які відбуваються під час експлуатації автомобільного транспорту; вміння проводити аналіз робочих процесів в агрегатах та механізмах автомобіля, виявляти різні види несправностей вузлів та агрегатів автомобіля; здатність використовувати сучасні прилади та діагностичні комплекси для контролю стану вузлів та агрегатів автомобіля, методи та засоби визначення екологічних характеристик автотранспортних засобів; здатність приймати оптимальні багатокритеріальні рішення щодо заміни чи ремонту несправних вузлів і агрегатів автомобіля.
Особистісний (професійно важливі якості)	Наполегливість; впевненість; активність; ініціативність; відповідальність; неконфліктність; вміння керувати своїми емоціями; володіння методами саморегуляції; здатність до самоорганізації роботи; пріоритетизації виконання завдань; чітке планування своєї діяльності; структурованість діяльності; спрямованість на результат (здатність знаходити оптимальне рішення); витривалість; висока працездатність (здатність витримувати робоче навантаження протягом тривалого часу за збереженням якості виконання роботи); здатність до швидкого навчання та засвоєння великого обсягу інформації; адаптивність – вміння швидко перебудувати роботу в умовах, що змінюються.

З урахуванням вищевикладених критеріїв і показників нами було визначено чотири рівні сформованості професійної компетентності майбутніх спеціалістів у галузі транспорту: високий, достатній, середній і низький. Рівень сформованості професійної компетентності розглядався нами як ступінь інтегративної сформованості всіх компонентів професійної компетентності.

Таким чином, *високий рівень* сформованості професійної компетентності майбутніх спеціалістів у галузі транспорту характеризується: збалансованістю розвитку всіх компонентів професійної компетентності; високим рівнем вмотивованості до професійної діяльності; високим рівнем налаштованості на результативність індивідуальної професійної діяльності та діяльності підлеглого колективу; системністю професійного світогляду; індивідуально-смісловим наповненням діяльності; наполегливістю, волею у досягненні поставлених цілей; ґрунтовністю та глибиною професійних,

психологічних та організаційно-управлінських знань та умінь; здатністю до рефлексії, самоаналізу, самостійного вибудовування траєкторій власного професійного розвитку.

Достатній рівень сформованості професійної компетентності майбутніх спеціалістів у галузі транспорту характеризується: збалансованістю розвитку майже всіх компонентів професійної компетентності; позитивним та відповідальним ставленням до особистої професійної діяльності; достатнім рівнем сформованості професійних, комунікативних та організаційно-управлінських умінь; сформованою потребою в самостійній навчально-пізнавальній діяльності; усвідомленим зіставленням мотивів і цілей професійної діяльності; сформованою потребою в результативності індивідуальної професійної діяльності; об'єктивною оцінкою результатів своєї професійної діяльності; переважно, постійним самоконтролем та самоаналізом; вмінням визначати позитивні аспекти власної професійної діяльності та прагненням до саморозвитку.

Середній рівень сформованості професійної компетентності майбутніх спеціалістів у галузі транспорту характеризується: незбалансованістю розвиненості компонентів професійної компетентності, превалювання окремих компонентів; позитивне ставлення до особистої професійної діяльності; середній рівень сформованості професійних, комунікативних та організаційно-управлінських умінь; налаштованість на вирішення запитів клієнтів; налаштованість насамперед на виконання стандартів; професійні, психологічні та організаційно-управлінські знання відповідають вимогам до діяльності; слабе розуміння причинно-наслідкових закономірностей, відсутність системного бачення проблеми; відсутність усвідомлення траєкторії власного саморозвитку, фрагментарний ситуативний інтерес до професійного вдосконалення; вирішення нетипових виробничих завдань за шаблонними моделями, без застосування креативних інноваційних рішень; готовність до саморефлексії, аналізу.

Низький рівень сформованості професійної компетентності майбутніх спеціалістів у галузі транспорту характеризується: незбалансованістю розвиненості компонентів професійної компетентності, різке превалювання окремих компонентів; низький рівень вмотивованості до професійної діяльності; схильність до перекидання відповідальності за невдачі на зовнішні чинники; відсутність демонстрації у професійному спілкуванні налаштованості на вирішення запитів клієнтів; керування у своїй професійній діяльності переважно власними інтересами; професійні, психологічні та організаційно-управлінські знання та вміння є поверховими, застарілими; фрагментарна їх демонстрація; відсутність інтересу до професійного вдосконалення; шаблонність виконання типових завдань.

Висновки. Професійна компетентність майбутнього спеціаліста в галузі транспорту – індивідуальна інтегративна характеристика працівника, що відображає його готовність та здатність здійснювати на належному рівні професійну діяльність, застосовуючи весь спектр необхідних знань, умінь та навичок. Структурними компонентами професійної компетентності майбутніх спеціалістів у галузі транспорту є: емоційно-вольовий, мотиваційно-ціннісний, когнітивний, комунікативний та креативно-діяльнісний. Для визначення рівнів сформованості професійної компетентності учнів визначені наступні критерії: мотиваційно-ціннісний, інтелектуально-когнітивний, операційно-діяльнісний, особистісний (професійно важливі якості) та якісні характеристики рівнів їх прояву (високий, достатній, середній та низький). Критерії та показники, виявлені нами, дозволяють здійснювати діагностику процесу формування професійної компетентності майбутніх спеціалістів у галузі транспорту.

Перспективи подальшого вивчення в сучасних умовах потребують дослідження особливостей умов та факторів формування професійної компетентності майбутніх спеціалістів у галузі транспорту.

References

1. Вазинський С. Е., Щербак Т. І. Методика та організація наукових досліджень : навч. посіб. Суми, 2016. 260 с.
Vazhynskiy, S. E., and Shcherbak, T. I. (2016). *Metodyka ta orhanizatsiya naukovykh doslidzhen : Navch. posib.* [Methods and organization of scientific research: textbook]. Sumy, Ukraine.
2. Закономірності становлення професійної зрілості педагога: формування професійної компетентності : навчально-методичний посібник. За ред. І. І. Бойко. Житомир, 2018. 120 с.
Boyko, I. I. (2018) (Eds.). *Zakonomirnosti stanovlennya profesinyoi zrilosti pedahoha: formuvannya profesinyoi kompetentnosti: navchal'no-metodychnyy posibnyk* [Regularities of formation of professional maturity of the teacher: formation of professional competence: textbook]. Zhytomyr, Ukraine.
3. Методологія наукових досліджень: навч. посіб. В. С. Антонюк, Л. Г. Полонський, В. І. Аверченков, Ю. А. Малахов. Київ, 2015. 276 с.
Antonyuk, V. S., Polonskiy, L. H., AVerchenkov, V. I., and Malakhov, Yu. A. (2015). *Metodolohiya naukovykh doslidzhen': navch. posib* [Scientific research methodology: textbook]. Kyiv, Ukraine.
4. Сурмін Ю. П. Майстерня вченого: підруч. для науковця. Київ, 2006. 302 с.
Surmin, Yu.P. (2006). *Maysternya vchenoho: pidruch. dlya naukovtsya* [Scientist's workshop: textbook for the scientist]. Kyiv, Ukraine.

Pryhodii A.

ORCID 0000-0002-1166-6153

PhD in Pedagogical Sciences, Associate professor,
Associate professor of the Department of Professional
Education and safety of life,
T. H. Shevchenko National University «Chernihiv Colehium»
(Chernihiv, Ukraine) E-mail: prigodii.alla@gmail.com

Аноп Т.

ORCID 0000-0001-5009-3661

Master student, Faculty of Technology,
T. H. Shevchenko National University «Chernihiv Colehium»
(Chernihiv, Ukraine) E-mail: tanyusha.anop@ukr.net

PROFESSIONAL COMPETENCE AND ASSESSMENT OF ITS FORMATION IN FUTURE SPECIALISTS IN THE FIELD OF TRANSPORT

The article considers aspects of formation of future specialists in the field of transport from the standpoint of the competence approach. An indicator of the quality of vocational education today is the formation of professional competence of future professionals. The approaches to the definition of the concept of «professional competence» are analyzed and generalized and the assessment of its formation in future specialists in the field of transport is determined.

Objective of the article is to find out the essence of the concept of «professional competence», to identify the components of professional competence of the future specialist in the field of transport and the criteria and indicators of its formation.

Methodology. During the preparation of the material there was an analysis of psychological and pedagogical literature and substantiation on its basis of the theoretical provisions of the study; monitoring the formation of professional competence of future specialists in the field of transport and qualitative verification of its formation.

Scientific novelty. The study defines the essence of the concept of «professional competence», clarifies the components of the structure of professional competence of future specialists in the field of transport and identifies criteria and indicators of its formation.

Conclusions. The professional competence of a graduate of VET is the main result of his professional training, which determines his competitiveness in the services market. The professional competence of a future specialist is the level of personal mastery of knowledge, skills and abilities in the relevant specialty, having which it is able to successfully set and implement tasks related to professional activities.

The structure of professional competence of the future specialist in the field of transport includes: emotional-volitional, motivational-value, cognitive, communicative and creative-activity components.

The defined criteria, indicators and levels of formation of professional competence of future specialists in the field of transport are the basis for diagnosing the current state and analyzing the effectiveness of pedagogical influences on the studied category of specialists.

Keywords: professional competence, components, criteria, indicators, levels of formation, specialist in the field of transport.

Стаття надійшла до редакції 17.11.2021

Рецензент: доктор педагогічних наук, професор **О. М. Торубара**